

Egzistencijalizam i umjetnost

Mihalke, Juraj

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:186165>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

Završni rad na preddiplomskom studiju Slikarstva

„Egzistencijalizam i umjetnost“

Pregled serija radova pod nazivom:

„Težina postojanja“

Akadska godina 2022./2023.

Mentor: red.prof.art. Zoltan Novak

Student: Juraj Mihalke (4. godina preddiplomskog studija slikarstva)

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. FILOZOFIJA EGZISTENCIJE.....	3
3. Soren Kierkegaard.....	4
4. J.P. Sartre.....	5
5. EGZISTENCIJALIZAM I UMJETNOST.....	5
6. Edward Hoppe.....	6
7. Giorgio Morandi.....	6
8. Zaključak(Artist Statement).....	7
9. Literatura.....	7
10. Fotodokumentacija.....	

UVOD

Ovim završnim radom istražujem osnovne ideje filozofije egzistencijalizma te njihov utjecaj na područje umjetnosti. Temeljna postavka usmjerena je razumijevanju kako ova filozofija oblikuje umjetničke izraze i kako umjetnici prenose egzistencijalne teme kao što su individualnost, sloboda, odgovornost i traženje smisla. U ovom radu pružit ću povijesni pregled i razumijevanje filozofije egzistencijalizma, istražujući ga kroz perspektivu Sorena Kierkegaarda, utemeljitelja suvremenog egzistencijalizma, te J.P. Sartrea jednog od najznačajnijih mislilaca ljudske egzistencije. Analizom Kierkegaardovih i Sartreovih ključnih ideja i doprinosa, razmatrat ćemo kako su oblikovale filozofiju egzistencijalizma te u drugom dijelu ovog rada pružiti uvid kako su utjecale na umjetnost kao izraz ljudske egzistencije. Za uvid utjecaja filozofije pri razvoju umjetničkog izraza poslužit će nam djelo talijanskog umjetnika Giorgija Morandija i američkog umjetnika Edvarda Hoppera. Odabir spomenutih umjetnika nastao je tijekom proučavanja i razvijanja osobnog stila tijekom studija.

Edvard Hopper je karakterističan po svojim realističnim slikama svakodnevnog života, često prikazujući usamljenost, tugu i osjećaj alijenacije. Ovi motivi se mogu tumačiti unutar egzistencijalističkih okvira jer problematiziraju odnos pojedinca i društva, slobode i otuđenja. Drugim riječima, Hopper vizualnim jezikom razmatra ljudsko postojanje u svijetu koji gubi smisao. S druge strane, slike Giorgija Morandija tematski su karakteristične po tome što prikazuju mrtvu prirodu, kao što su boce, vaze i druge objekte. Njegova djela su atmosferična i kontemplativna, s naglaskom na tišinu i jednostavnost. Ovakav umjetnički pristup isto tako se može promatrati pomoću egzistencijalističkih ideja o individualnom traženju smisla i zaboravljenim vrijednostima u svakodnevnim stvarima. Iako Hopper i Morandi nisu direktno vezani za filozofiju egzistencijalizma, njihovi radovi mogu se analizirati i tumačiti unutar egzistencijalističkih okvira zbog nekih karakterističnih interesa poput smisla ljudskog postojanja, usamljenosti, otuđenja. Prema tome, cilj ovog završnog rada je detaljnije istražiti kako filozofija egzistencijalizma oblikuje umjetničke izraze i kako umjetnici prenose egzistencijalne teme kroz svoja djela. Kroz analizu ključnih ideja i doprinosa Sorena Kierkegaarda i Jean-Paula Sartrea, razmotrit ćemo kako su ovi mislioci postavili temelje egzistencijalizmu i kako se taj filozofski okvir odražava u umjetničkom stvaralaštvu.

FILOZOFIJA EGZISTENCIJE

Filozofija egzistencije (lat. *Existentia*, postojanje) je široki pojam koji obuhvaća svaki filozofski pravac fokusiran na istraživanje postojanja, odnosno egzistenciju čovjeka. Tri su osnovna pravca filozofije egzistencije: 1.) Filozofija egzistencije u užem fokusirana je na problematiku svojevrsnosti i samoodređenja jedinstvene egzistencije čovjeka. Sadržavajući u sebi neke elemente filozofije kasnog Schellinga, Nietzschea i posebno danskog filozofa Sorena Kierkegaarda. Ta će filozofija kasnije utjecati na književnike poput Rilke i Kafka ali i filozofe poput M. Buber i F. Rosenzweig. Ipak, glavni predstavnik filozofije egzistencije Karl Jaspers, koji razlikuje tri temeljna područja filozofiranja kao transcendiranja, odnosno nadilaženja objektivno danog. Ta su osnovna područja: filozofska orijentacija, osvjetljenje egzistencije i metafizika. Temeljna mu je teza da se egzistencija, kao ostvarenje vječnog u vremenu, ne može misliti (odnosno predmetno spoznati), nego samo "pozvati" u vlastitu zbilju, koja je uvijek "sustajanje" pred neizrecivim. 2.) Egzistencijalne filozofije. Najznačajnije je predstavnik Martin Heidegger. Cjelokupna njegova filozofija posvećena je pitanju o bitku, stoga je ispitivanje egzistencije u njegovoj vremenitosti, tj. ispitivanje ljudskog opstanka (*Dasein*, Tu-Bitak) u stvari pripremanje za pitanje o samome bitku. Međutim, smisao za ono što je bitak može se istinski probuditi samo ako se

čovjekova bit promisli kao "ek-sistencija", tj. kao primarna otvorenost istini bitka, kao mjestu "života" bitka, kao "kuća" bitka. 3.) Egzistencijalizam, odnosno francuska inačica filozofije egzistencije čiji je glavni predstavnik J.P. Sartre i niz francuskih književnika i filozofa. U toj je filozofiji pojam egzistencije, za razliku od drugih filozofija, shvaćen u smislu tradicionalnog sukoba između egzistencije i esencije. Unutar te antiteze tvrdi egzistencijalizam da egzistencija čovjeka prethodi njegovoj esenciji. Stoga francuski egzistencijalisti nastoje svoju doktrinu do kraja osmisliti prije svega u romanu i drami kao izražajnim formama koje su najbliže i najprimjerenije konkretnoj neponovljivoj egzistenciji. Bez obzira na, u filozofskom smislu, velike razlike, sve prethodne grupe filozofije egzistencije karakteristične su ipak prema zajedničkim obilježjima, odnosno temeljni problemima koje promišljaju, a vezane su za odnos individualnosti i društva

SOREN KIERKEGAARD

Osnovna načela mišljenja danskog filozofa Søren Kierkegaarda, značajno su utjecala na razvoj filozofskog pravca egzistencijalizma. Kierkegaard je postavio njegove temelje usmjeravajući pažnju na dubinske aspekte ljudske egzistencije i postavljanje čovjeka u središte vlastite filozofije.

Kierkegaard je rođen u strogo protestantskoj obitelji, čime je već od djetinjstva bio izložen krutom formalizmu i strahu koji su oblikovali njegovo razmišljanje o postojanju. Odrastajući u ozračju tereta krivnje, Kierkegaard je postao svjestan složenosti ljudske prirode i egzistencije. Njegovo zanimanje za filozofiju naglo se razvija tek nakon Prvog svjetskog rata, kada počinje dublje istraživati ideje koje će kasnije oblikovati osnovu egzistencijalizma.

Centralna karakteristika njegovih djela je fokus na čovjeka i njegovo postojanju. Kierkegaard je prepoznao da je apstraktno razmišljanje lakše od stvarnog postojanja te je naglasak stavio na prisutnost čovjeka u sadašnjem trenutku. Umjesto da se bavi apstraktnim konceptima, Kierkegaard je istraživao unutarnje iskustvo pojedinca, njegove strahove, sumnje i borbe. Istaknuo je da je odgovornost za vlastito postojanje i izbor različitih mogućnosti u postojanju isključivo na pojedincu, što će uvelike utjecati na mišljenje J.P. Sartrea. Tako je Kierkegaard postavio temelje egzistencijalnog pojma slobode i odgovornosti. Isto tako, Kierkegaard je razvio koncept tri stadija postojanja: estetiku, etiku i religiju. U estetičkom stadiju, pojedinac teži senzualnim iskustvima i trenutačnim zadovoljstvima kako bi pobjegao od monotonije života. Međutim, ovakav način života ne donosi ispunjenje i trajnu sreću. U etičkom stadiju, pojedinac prepoznaje da nije svrha samom sebi, tako se smisao usmjerava na ispunjenje vlastite dužnosti prema drugima. No, čak ni postizanje etičkih ideala ne može donijeti potpuno ispunjenje jer je ljudska priroda opterećena nemogućnošću postizanja apsolutne moralnosti. Ova spoznaja vodi pojedinca prema religijskom stadiju. Prema Kierkegaardu, religija uključuje potpuno prepuštanje u ruke Apsoluta - Boga. To zahtjeva odvajanje od razuma i prihvaćanje vlastite slabosti te prepustiti se Apsolutnom/ Božjem djelovanju u životu. Ovdje se susrećemo sa zagonetkom vjere koja je iznad razuma. Za njega je vjera paradoks koji traži apsolutnu predaju i odricanje. Ovaj čin vjere omogućava čovjeku da se uzdigne iznad vlastite ograničenosti i otvori put prema beskonačnom.

Kroz razmišljanje i filozofsku analizu, Søren Kierkegaard postavio je temelje egzistencijalizma, naglašavajući važnost pojedinca, slobode, odgovornosti i traženja smisla u ljudskom postojanju. Njegove ideje o stadijima postojanja ostavile su značajan utjecaj na razvoj filozofskih i umjetničkih pravaca koji su se bavili istraživanjem ljudske egzistencije.

J.P. SARTRE

Jean-Paul Sartre jedan je od najznačajnijih francuskih filozofa i intelektualaca 20. stoljeća, čije su ideje ostavili snažan utjecaj na filozofiju, književnost i društvene znanosti. Njegova filozofija počiva na temeljnim pitanjima ljudske egzistencije. Pitanjima o postojanju, slobodi, odgovornosti i ljudskoj prirodi.

Njegovo najpoznatije djelo „Bitak i ništavilo“ ("L'Être et le Néant") objavljeno je 1943. godine i ubrzo prepoznato kao temeljno djelo egzistencijalizma. U tom djelu, Sartre analizira ljudsku egzistenciju postavljajući osnovno pitanje „Što znači biti?“. Njegova filozofija naglašava apsolutnu slobodu i odgovornost. Prema tome, mi smo osuđeni na slobodu i ne posjedujemo unaprijed definiranu svrhu u životu. Takvo nas prokletstvo ostavlja u vlastitoj anksioznosti i zadužuju nas za odgovornost jer moramo sami donositi odluke i oblikovati svoj život. Ova ideja sadržana je u njegovoj poznatoj rečenici „Čovjek je osuđen biti slobodan“.

Sljedeća ideja koja je ključna za egzistencijalističku filozofiju je koncept „Ništavila“. Sartre tvrdi da ništavilo nije samo nepostojanje ili odsustvo nečega, već ima aktivnu ulogu u ljudskom postojanju. Sama mogućnost negacije otvara mogućnost stvarnosti svijeta i ljudskog postojanja. To je ono što ostaje nakon što se svijet predstavi pojedincu i tako omogućava čovjeku odabir vlastitog značenja. Ništavilo tako određuje temeljnu karakteristika ljudske egzistencije; individualni izbor i značenje.

Njegova politička filozofija naglašavala je angažman i odgovornost pojedinca u društvenim i političkim pitanjima. Njegovo djelo „Zid“ istražuje etičke i moralne dileme koje proizlaze iz političke angažiranosti i odgovornosti. Isto tako, njegov poznati esej „Egzistencijalizam je humanizam“ analizira što čini čovjeka intelektualcem, koja je njegova odgovornost u društvu. Prema mišljenju Sartrea, intelektualac nije samo filozof, pisac ili umjetnik, već onaj tko je svjestan vlastite slobode i odgovornosti. Njegova težnja za promjenom proizlazi iz svijesti o društvenim anomalijama. On nije inertni pripadnik društva, već aktivan sudionik u gradnji boljeg društva. Temeljna premisa eseja "Egzistencijalizam je humanizam" je ideja da čovjek nije odgovoran samo za sebe, već i za cijelo društvo. Sartre upozorava da je svaka odluka važna jer postavlja primjer gradnje bolje budućnosti. Stoga, intelektualac mora biti svjestan vlastite ekspanzije i prema tome poticati humanističke vrijednosti, slobode i odgovornosti jedni prema drugima. Naposljetku Sartreov esej naglašava da svatko ima pokretačku snagu promjene u vlastitom životu i društvenoj stvarnosti. Prema Sartreu, nije važno samo misliti, već i djelovati.

EGZISTENCIJALIZAM I UMJETNOST

Egzistencijalizam je tijekom povijesti snažno utjecao na područje umjetnosti i obilježio mnoge umjetnike tijekom 20. stoljeća. Filozofija egzistencijalizma, koja se temelji na istraživanju ljudske egzistencije, slobode, odgovornosti i otuđenja, usko je vezana za stvaralački proces umjetnika. Umjetnici su i prije formiranja filozofske teorije egzistencije, koristili karakteristične ideje kako bi izrazili probleme ljudskog postojanja, odnosa individualnosti i društva. Isto tako, umjetnici su upozoravali na unutarne i socijalne konflikte, osjećaj otuđenosti u svijetu. Kroz različite umjetničke medije poput slikarstva, književnosti, filma i kazališta, egzistencijalizam je do danas ostao snažno umjetničko sredstvo izražavanja unutaršnjeg svijeta koji se reflektira na onaj vanjski. Prema tome, vanjski svijet možemo shvatiti kao odraz onog pojedinačnog unutaršnjeg svijeta. Umjetnicima, razumijevanje i istraživanje vlastitog unutrašnjeg svijeta, omogućava svijest o širim društvenim

krizama. Ova bliska veza između egzistencijalizma i umjetnosti stvorila je remek djela koja nemaju veze s estetikom općeprihvaćene ljepote ili oduševljenja; Francis Bacon je kao primjer koristio iznimno uznemirujuću atmosferu kako bi gledatelje poticao na razmišljanje i dublje razumijevanje ljudskog postojanja i opasnosti krize istoga. S druge strane, melankoličnu atmosferu tišine i usamljenosti predstaviti ću djelima Edwarda Hoppera i Giorgija Morandija.

EDWARD HOPPER

Hopper je rođen 22. srpnja 1882. godine u New Yorku. Studij slikarstva pohađao je na New York School of Art pod mentorstvom Roberta Henrija, umjetnika koji je bio jedan od utemeljitelja umjetničke grupe "Ashcan School". Hopperova najpoznatija djela, poput "Nighthawks" iz 1942. godine, koja prikazuje noćni restoran s nekoliko usamljenih likova, i "Automat" iz 1927. godine, koja prikazuje usamljenu ženu kako pije kavu. Njegove slike su često odražavale osjećaj otuđenosti, izolacije, tuge i melankolije koji su bili prisutni u tadašnjem američkom društvu. Hopper je vizualno izražavao egzistencijalne osjećaje, odnosno probleme čovjekova postojanja, kroz svoj karakteristični stil realizma i promišljeno, difuzno osvjetljenje. Njegove kompozicije fokusirane su na unutrašnje prostore ispunjene tišinom i usamljenim, gotovo neljudskim figurama. Ljudi koji se ne doimaju kao živa bića bezobzira što realistično prikazani. Oni djeluju izolirano i udaljeno, tako da odražavaju osjećaje usamljenosti i egzistencijalne nestabilnosti koje je umjetnik doživljavao u stvarnome svijetu. Nije poznato da je Hopper bio blizak s filozofijama egzistencije, međutim, jasno možemo vidjeti u njegovim slikama unutarnje borbe, duboko promišljanje i snažne ljudske emocije. Isto tako njegove kompozicije često su bile inspirirane filmom, što se jasno vidi u promišljenim gotovo filmski insceniranim kadrovima. Bezobzira što nije postigao veliki uspjeh tijekom ranog i srednjeg razdoblja svoje karijere, Hopper je u kasnim godinama života prepoznat kao veliki umjetnik i danas se smatra jednim od najvažnijih slikara 20. stoljeća. njegova pronicljivost i razumijevanje stvarnosti ljudskog postojanja i društvenih problema ostaje ključna karakteristika i upozorenje ovog velikog umjetnika.

GIORGIO MORANDI

Giorgio Morandi bio je talijanski slikar prepoznatljivog i specifičnog stila nadrealnog, suptilnog i meditativnog slikarstva. Rođen je 20. srpnja 1890. godine u Bologni, Italija, i umro je 18. lipnja 1964. godine, u rodnoj Bologni. Morandi je prepoznatljiv po svojim mrtvim prirodama koje često prikazuju skupine predmeta poput boca, vaza, tanjura i kutija, istražujući suptilne promjene svjetla, sjene i boje. Morandi je veći dio svog života proveo u Bologni, gdje je također studirao na Akademiji likovnih umjetnosti. Njegova umjetnička karijera obuhvaća nekoliko različitih faza, ali je najpoznatiji po svom radu tijekom sredine 20. stoljeća, kada je razvio vlastiti stil. Njegove slike su suptilne i minimalističke, s fokusom na kompoziciju, oblik i tonalitet. Morandi je ostao dosljedan svom umjetničkom izrazu i ne slijedeći trendove i aktualne pravce suvremenog slikarstva. S vremenom je postao cijenjen u umjetničkim krugovima i stekao je međunarodno priznanje. Iako su njegova djela jednostavna na prvi pogled, duboko su introspektivna i potiču na promišljanje. Morandi je koristio različite tehnike kao što su ulje na platnu, akvarel i crtež kako bi istražio svoje teme. Njegov rad je utjecao na niz umjetnika, posebno one koji su bili zainteresirani za postizanje harmonije i meditativnog aspekta slikarstva.

ZAKLJUČAK (ARTIST STATEMENT)

Slike iz serije „Težina postojanja“ odražavaju osjećaj koji dominira u našoj stvarnosti. Osjećaj nepodnošljive bespomoći u odnosu na neograničenu prazninu prostora izaziva besmisao u ljudima,. Kriza ljudskog postojanja obuzima današnje društvo i parazitira u svakome od nas. Pognute glave lutamo tražeći odgovore. Preživljavamo u crnilu bez osjećaja nadajući se rješenju. Zaboravili smo vječnost osjećaja tako što smo ih transformirali u temporalnost i opterećenost materije. Stvorili smo atmosferu hiperprodukcije smisla i posljedično zaboravili osnovni jedini smisao-smisao osjećaja.

Ništavilo smisla i tišinu odsustva postojanja prikazujem praznim prostorom kuta. Zidovi prožeti vlagom i slojevima materije vlastitom nas težinom proždiru, tjerajući u kut mračnog ništavila. Oni su besmrtni. Nadilaze prostor i vrijeme bez obzira koliko slojeva skinemo. Iznova nam otkrivaju prošle/buduće slojeve ništavila. Borba je uzaludna. Mi smo anomalija i suština ništavila. Ono opstaje zahvaljujući našem postojanju. Mi postojimo zahvaljujući njegovim slojevitim i postojanim zidovima koji nas podsjećaju na fragilnost vlastitog postojanja.. Ma koliko nastojali zaboraviti ili pobjeći van njegovih granica, oljuštiti onaj posljednji sloj, nestat će i njegov posljednji sloj komplementarnog para; toplina osjećaja.

Naposljetku, osnovna ideja ove serije radova govori o suštini života, empatiji, ljubavi i vječnosti emocija nasuprot kaosu beskonačnog prostora. Hladnog, ispunjenog vlagom, oronulog od minolog vremenog. Pobjeda je uvijek na strani ovog prvoga. Ljepota je u onim trenutcima patnje. Oni su u međusobnoj interakciji s trenutcima sreće. Jedno ne egzistira bez drugoga.

LITERATURA

- S. Kierkegaard, Strah i drhtanje , Verbum, Idea, 2000.
- J.P. Sartre, „Egzistencijalizam je humanizam“, „Biće i ništavilo“(Nolit, Beograd)
- FILOZOFIJA, Školski leksikon, "Panorama", Zagreb, 1965.
- Filozofija povijesti umjetnosti, A. Hauser, 1963.
- The Art of Silence, Ambramowicz, Janet
- Edward Hopper, Taschen

FOTOGRAFIJE RADOVA

„Kut 1“

„Kut 2“

„Kut 3“

„Kut 4“

„Kut 5“

„Dekonstrukcija slikarstva“

„Dekonstrukcija slikarstva“

